

ZAMONAVIY TEYNOLOGIYA TA'LIMINI MODERNIZATSIYALASH HARAKATLANUVCHI KUCH.

КДПИ Б.Нурматов.

Аннотация. Bugun O'zbekiston demokratik huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyati qurish yo'lidan izchil borayotganligi uchun kadrlar tayyorlash tizimi tubdan isloh qilindi, davlat ijtimoiy siyosatida shaxs manfaati va ta'lim ustuvorligi qaror topdi. O'quv-tarbiyaviy jarayonni ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlash zaruriyati ham Kadrlar tayyorlash milliy dasturini ro'yobga chiqarish shartlaridan biridir. Shu sabab biz bu pedagogik fenomenning paydo bo'lishi va rivojlanish jarayonini o'rganishga tarixiy yondashmoqdamiz.

Kalit so'zi: ilg'or pedagogik texnologiyalar, adolatli fuqarolik jamiyati, takomillashtirish, *imkoniyatlar*, kadrlar tayyorlash milliy dasturi, pedagogik texnologiya, texnologiya.

O'zbekistonning mustaqil davlat bo'lib tashkil topgandan so'ng, ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy, mafkuraviy sohalarda tub islohatlar amalga oshirildi. Ta'lim-tarbiya sohasining isloh qilinishi pedagogika fanini rivojlantirish uchun qulay imkoniyatlar yaratib berdi. Endilikda kishilik jamiyati tomonidan uzoq yillar davomida yaratilgan tarbiya tajribalarini o'rganish va tadqiq qilish ishlari keng yo'lga qo'yildi.

Sho'rolar tuzumi davrida barcha ijtimoiy fanlar kabi pedagogika ham kommunistik mafkura qobig'i bilan o'ralgan, uning rivojlanish me'yori cheklangan, ilg'or chet mamlakat g'oyalari esa burjua g'oyalari, deb tanqid qilinar va rad etilar edi. Holbuki, har qanday g'oya ham o'zida ma'lum ijobiy jihatlarni mujassamlashtirishi mumkin, ularni amaliyotga joriy etish foydadan xoli emas edi. Jumladan, pedagogik texnologiya (PT) ham burjua didaktikasiga tegishli yo'nalish sifatida qarab kelindi va bu muammoni tadqiqot ob'yektiga aylantirishning iloji yo'q edi.

Bugun mamlakatimizda istiqloq sharofati tufayli barcha fan sohaslarini rivojlangan davlatlarda to'plangan tajribalar asosida tahlil qilish va *yanada* takomillashtirish *imkoniyatlari* mavjud. Umuminsoniy qadriyatlarni ijodiy o'rganish va hayotimizga tatbiq etish davri keldi. Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ta'kidlanganidek, yaqin kelajakda "Kadrlar tayyorlash sohasidagi hamkorlikning xalqaro huquqiy yuzasi yaratiladi, xalqaro hamkorlikning ustuvor yo'nalishlari ro'yobga chiqariladi, xalqaro ta'lim tizimlari rivojlantiriladi".

Pedagogik texnologiya nazariyasining vujudga kelishi va rivojlanishi 30-yillarda "pedagogik texnika" tushunchasi maxsus adabiyotlarda paydo bo'ldi va u o'quv mashg'ulotlarini aniq va samarali tashkil etishga yo'naltirilgan usul va vositalar yig'indisi sifatida qaraldi. Shuningdek, bu davrda PT deb o'quv va laboratoriya jihozlari

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

bilan muomala qilishni uddalash, ko'rgazmali qurollardan foydalanish tushunildi.

40-50-yillarda o'quv jarayoniga o'qitishning texnik vositalarini joriy etish davri boshlandi. Ayniqsa, kino, radio, nazorat vositalari, ulardan foydalanish uslubi PTga tenglashtirildi.

60-yillarning o'rtalarida bu tushunchaning mazmuni chet el pedagogik nashrlarida keng muhokamaga tortildi. 1961 -yildan bosh lab AQShda "Pedagogik texnologiya", 1964-yildan Angliyada "Pedagogik texnologiya va dasturli ta'lim", Yaponiyada esa 1965-yildan "Pedagogik texnologiya" jurnallari chop etila boshlandi. 1971-yilda xuddi shu nomli jurnal Italiyada chiqarila boshlandi.

PT muammosining o'ta dolzarbligi hisobga olinib, uning ilmiy asoslarini tadqiq qilish maqsadida maxsus korxonalar tuzildi. Masalan, 1967-yilda Angliyada pedagogik texnologiya Milliy Kengashi tashkil etildi va 1970-yildan boshlab "Pedagogik texnologiya jurnali" chop etila boshlandi. AQShning qator universitetlari va ilmiy markazlarida ham PT muammolariga jiddiy e'tibor berildi. 1971-yilda maxsus Kommunikatsiya va texnologiya Assotsiatsiyasi faoliyat ko'rsata boshladi. Hozirgi kunda bu tashkilotning barcha shtatlarda va Kanadada 50 dan ziyod filiallari ishlab turibdi.

Yaponiyada PT muammolari bilan to'rtta ilmiy jamiyat shug'ullanmoqda, faol harakatdagi pedagogik texnologiya Markaziy Kengashining 22 ta davlat universitetlarida markazlari mavjud. Har uch oyda yapon tilida chop etiladigan "Pedagogik texnologiya sohasidagi tadqiqotlar" jurnallarida yirik olimlarning ilmiy ishlari o'z o'rnini topmoqda. Yaqinda Umumyapon pedagogik texnologiya Markaziy Kengashi tuzilib, bu sohada xalqaro aloqalar o'rnatish ishlari bilan mashhur.

Didaktikaning bu yo'nalishiga e'tibor nihoyatda oshib borishini 70-yillarda o'tkazilgan qator xalqaro konferensiyalar tasdiqlaydi. Shunday xalqaro konferensiyalar 1966-yildan boshlab, har yili bahor mavsumida Angliyada o'tkazilib kelinadi va anjuman materiallari "Pedagogik texnologiya jihatlari" nomida nashr qilinadi.

Yuqoridagilarning o'ziyoq PT pedagogika nazariyasi va amaliyoti sohasidagi alohida hodisa sifatida diqqat markazda turganligini 60-yillardan boshlab chet ellarda yangi yo'nalish sifatida shakllanganligini ta'kidlab turibdi. Tahlillarning ko'rsatishicha, bu davrda PT ikki yo'nalishda muhokama qilindi va rivojlantirildi: birinchisi - o'quv jarayoniga texnik vositalarini qo'llash bilan bogliq bo'lsa (shu jumladan, dasturli ta'limning texnika vositalari), ikkinchisi - o'qitish texnologiyasi masalalarini, ya'ni o'quv materiallarni tahlil qilishdan tortib, ta'lim jarayonini turli nashr va texnik vositalardan umumiy foydalangan holda tizimli tashkil etishga qadar bo'lgan keng doiradagi muammolarni qamrab oladi.

Shu o'rinda birinchi konferensiya materiallari (1966-yil) to'plamining kirish

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

qismida yozilgan juda muhim dalilni keltirish o'rinlidir: ikki tushuncha - "pedagogika" va "texnologiya"larni q o'shish mantiqi tortishuvlarga sabab bo'ladi. Chunki "texnologiya" so'zi sinf xonasiga texnikani kiritish va "dehumanizatsiya" (insonparvarlikdan voz kechish) g'oyasi bilan tavsiflanishi pedagogik kasb vakillarini cho'chitishi mumkin". Albatta, bu fikr ma'lum darajada to'g'ri bo'lishi mumkin. Biroq texnokratik fikrlash (texnikaning inson va uningqadriyatlari ustidan ustunligi) fanda qoralanadi yoki inson hech qachon "temir mashina"ga tobe bo'lmaydi, balki uni o'z aql-zakovati bilan yaratadi va boshqaradi. Bu muammoning psixologik jihatlari kam o'rganilgan soha 70-yillarning boshiga kelib, o'quv jihozlarining turli xili va o'qitishning predmetli vositalarini loyihalash va ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish zaruriy shartlardan biriga aylandi, ularsiz ilg'or uslub va o'qitish shhklari samarasiz bo'lishi, ta'lim sifatiga erishib bo'lmasligi anglab yetildi. Shu boisdan sotsialistik lagerdagi davlatlarda ham bu sohada ma'lum hajmdagi ishlar amalga oshirildi. Jumladan, 1965-yilda sobiq ittifoq Pedagogika Fanlari Akademiya'sida "O'quv jihozlari va o'qitishning texnik vositalari" ilmiy tekshirish instituti tashkil etildi va hozir ham Rossiya ta'lim akademiyasi instituti sifatida faoliyat ko'rsatadi. 1973-yilda Vengriyada "O'qish texnologiyasi Davlat Markazi" bevosita YuNESKO tashabbusi va dasturi asosida tashkil etildi va uning asosiy vazifasi o'qitish texnologiyasining yangi qirralarini kashf etib, mutaxassislar tayyorlash tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish kabi masalalardan iborat bo'ldi.

YuNESKO insonparvar va taraqqiyparvar tashkilot sifatida xalqaro muammolarni o'rganish bilan muntazam shug'ullanib kelmoqda. 1971-yilda YuNESKO sobiq bosh direktori Rene Mais Fransiya Bosh vaziri (ayni vaqtda Ta'lim vaziri) Edgardo Foraga murojaat qilib, maxsus guruhga rahbarlik qilishni, tezkor o'zgarishlar ro'y berayotgan bir sharoitda jahon ta'limi oldiga qo'yilgan maqsadni va uni amalga oshirish uchun aqliy va moddiy vositalar miqdorini belgilab berishni iltimos qildi.

Shunday qilib, 1972-yilning kech kuzida Buyuk Britaniya va Fransiya kitob do'konlarida "Yashash uchun o'qish. Dunyo tarbiyasi bugun va ertaga" nomli kitobi paydo bo'ldi. Bu voqeaga roppa-rosa 30 yil vaqt o'tgan bo'lsada, ma'ruzaning asosiy g'oyalarini eslash foydadan xoli bolmaydi. Boz ustiga, bu kitob boshqalari kabi mamlakatimiz keng auditoriyasiga kirib kelmadi, kutubxonalarimiz boyligiga aylanmadi.

Komissiya tomonidan jahon ta'limining joriy holati tahlil qilinib, asosiy yo'nalishlari belgilandi. Komissiya milliy Konsepsiya shuningdek, maorif va tarbiyani rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish uchun o'z tavsiyalarini ifoda etdi. Bu konsepsiyaning bosh g'oyasi: inson butun hayoti davomida tiklanish holatida bo'ladi, demak u o'z potensialini faqat uzluksiz ta'lim jarayonidagina amalga oshiradi - doimo

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

yangiliklarni bilishga va mavjud tajribalari faollashtirishga intiladi. Shu boisdan, ma'lumotlilikni faqat ma'lum hajmdagi bilimlarni uzatish bilan bog'liq holda emas, balki inson o'z hayoti davomida tiklanish jarayonining mantiqini aniqlaydigan omil sifatida tushunish kerak. Eng asosiysi, Edgardo Fora tomonidan "zamonaviy texnologiya ta'limni moderni- zatsiyalashda harakatlanuvchi kuch" ekanligi qayd etildi.

Bu davrda ta'lim tizimidagi o'zgarishlar turli mamlakatlarda turlicha kechdi: ba'zi birlar amaliyotdagi mavjud ta'limni takomillashtirishni afzal ko'rsa, boshqalar o'z oldilariga hozirgi ta'lim tizimini yangisiga almashtirishni maqsad qilib qo'ydi. Nihoyat uchinchi esa, jamiyatni o'zgartirmasdan turib ta'lim tizimini isloh qilish mumkin emasligini, vaqtni boy bermasdan yoshlar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya ishlarining yangi tizimini yaratishga kirishish kerakligini e'tirof etadi.

Bugun O'zbekiston demokratik huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyati qurish yo'lidan izchil borayotganligi uchun kadrlar tayyorlash tizimi tubdan isloh qilindi, davlat ijtimoiy siyosatida shaxs manfaati va ta'lim ustuvorligi qaror topdi. O'quv-tarbiyaviy jarayonni ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlash zaruriyati ham Kadrlar tayyorlash milliy dasturini ro'yobga chiqarish shartlaridan biridir. Shu sabab biz bu pedagogik fenomenning paydo bo'lishi va rivojlanish jarayonini o'rganishga tarixiy yondashmoqdamiz.

1977-yilda Budapeshtda o'tkazilgan o'qitish texnologiyasi bo'yicha Xalqaro seminarda ta'limni texnologiyalashtirish jarayoni bilan bogliq omillar rus olimi S.G.Shapovalenko tomonidan quyidagicha belgilandi:

- Texnikani bilish va mukammal egallash;
- Audiovizual fondi bilan tanish bo'lish;
- Texnik vositalardan foydalanish uslubini egallash.

Biroq bu fikrning bir yoqlamaligi yaqqol ko'zga tashlanadi. Undan farqli o'laroq g'oyalar shu seminar ishtiroklari tomonidan aytiladi. Masalan, Venger olimi L.Salai o'qitish texnologiyasi doirasini bir muncha kengaytirishga urinadi: rejalashtirish, maqsad tahlili, o'quv-tarbiyaviy jarayonni ilmiy asosda tashkil etish, maqsad va mazmunga mos keladigan uslublar, vositalar va materiallarni tanlash bevosita PTni loyihalashdagi o'qituvchi faoliyatiga xosligini ta'kidlaydi. Shunga yaqin fikrlar, ya'ni o'qitish texnologiyasi o'zida yordamchi vosita va yangi tizimni qamrab olgan holda o'quv jarayonini rivojlantirishga, uning tashkiliy shakllarini, uslublarini, mazmunini o'zgartirgan holda o'qituvchi va talabalarning pedagogik tafakkurlashiga ta'sir ko'rsatishi J.Tseller tomonidan ta'kidlandi. Bu ma'lumotlar shundan dalolat beradiki, 70-yillar oxiriga kelib chet ellarda texnika rivoji va ta'limni kompyuterlash darajasiga bog'liq holda PTning ikkita jihatlari alohida ajratilib ko'rsatilgan va tadqiq qilingan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak malakali mutaxassislar - taraqqiyot omili. - Toshkent: O'zbekiston, 1995.
2. Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar Kontseptsiyasi. Ma'rifat g. - 1993 yil. mart.
3. O'zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi". Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. - Toshkent: Sharq, 1997.
4. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni (1997 yil 29 avgustda qabul qilingan). Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. - Toshkent: O'zbekiston, 1997.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori (1999 yil, 16 avgust). Xalq ta'limi j, 1999. №5.
6. Umumiy o'rta ta'limning Davlat ta'lim standarti. Xalq ta'limi j. 1999. №5.